

Du trauma au fantasme, l'analyse originelle

de Jean-Jacques Gorog

« Trauma et fantasme », in Revue des Collèges Cliniques du Champ Lacanien, n°7, Mars 2008, éditions EPFCL-France.

La parution en français de l'intégrale de la correspondance de Freud avec Fliess nous fournit l'occasion de revenir sur ce moment très particulier de la vie de Freud, entre 1896 et 1897, où le champ freudien comme tel se constitue au dire de Freud lui-même. Il est de ce fait crucial pour tous ceux qui se réclament de la psychanalyse¹, conservant au-delà toute son actualité. D'une part elle est lieu de la critique toujours actuelle de la psychanalyse, d'autre part il s'agit bien du fondement théorique de la pratique analytique à condition de bien préciser à la décharge de Freud que l'abandon de la thèse traumatique ne signifie nullement que les abus sexuels dans l'enfance n'ont pas existé à ses yeux mais qu'il convient de séparer nettement la gravité du trauma de l'effet produit sur le sujet. C'est en ce point précis que Freud place le fantasme, modalité selon laquelle le trauma est saisi, « *lu* » par le sujet, étant entendu que le trauma, le seul qui vaille, est le trauma sexuel.

Από το τραύμα στη φαντασίωση, η πρωταρχική ανάλυση

Ζαν-Ζακ Γκορόγκ

«Τραύμα και Φαντασίωση», στην Επιθεώρηση των Κλινικών Κολλεγίων του Λακανικού Πεδίου, Νο 7, Μάρτιος 2008, έκδοση της ΣΨΦΛΠ-Γαλλίας

Η δημοσίευση της πλήρους αλληλογραφίας μεταξύ του Φρόυντ και του Φλις στη γαλλική γλώσσα, μας δίνει την ευκαιρία να ξαναδούμε αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή στη ζωή του Φρόυντ, μεταξύ 1896 και 1897, όταν το φρούδικό πεδίο διαμορφώθηκε με τα λόγια του ίδιου του Φρόυντ. Επομένως, είναι ζωτικής σημασίας για όλους όσους ισχυρίζονται ότι ασχολούνται με την ψυχανάλυση¹ και παραμένει επίκαιρο όσο ποτέ. Από τη μία πλευρά, είναι το σημείο στο οποίο η ψυχανάλυση εξακολουθεί να δέχεται κριτική μέχρι σήμερα και από την άλλη, αποτελεί το θεωρητικό θεμέλιο της αναλυτικής πρακτικής, υπό την προϋπόθεση ότι θα καταστεί σαφές, προς υπεράσπιση του Φρόυντ, ότι η εγκατάλειψη της θέσης περί τραύματος δε σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η σεξουαλική κακοποίηση της παιδικής ηλικίας δεν υπήρχε στα μάτια του, αλλά ότι η σοβαρότητα του τραύματος θα πρέπει να διαχωρίζεται σαφώς από την επίδραση που είχε στο υποκείμενο. Σε αυτό ακριβώς το σημείο, ο Φρόυντ τοποθετεί τη φαντασίωση, τη μορφή με την οποία το τραύμα συλλαμβάνεται, «διαβάζεται» από το υποκείμενο, με την προϋπόθεση να αποδεχτούμε ότι ως προς το τραύμα, το μόνο που μετράει, είναι το σεξουαλικό τραύμα.

On peut sans doute contester que tout trauma soit sexuel, mais le postulat freudien est que seul le trauma à valeur sexuelle vaut comme principe structurant du sujet. On peut sans doute risquer ici le terme d'interprétation, le fantasme « interprétant » le trauma, quoique ce terme d'interprétation puisse prêter à confusion. Le fantasme est ainsi à la fois la chose la plus ordinaire et la plus insaisissable. C'est ce qui occupe chaque sujet sans qu'il le sache. C'est par conséquent ce dont il est question en permanence dans l'analyse mais comme ce dont il n'y pas lieu de se plaindre, ce qui va de soi au point qu'il est inutile de le formuler, de sorte que l'analysant ne songe pas à le mentionner. Dès que Freud évoque le fantasme il y adjoint le refoulement, moment où le fantasme devient inconscient, avec comme trace, comme témoin de ce passage son produit, le symptôme. Lacan lorsqu'il reprend la question devra préciser en quoi un fantasme peut être inconscient, ce qui ne va pas de soi, et par conséquent déployer ce qu'il entend par le fantasme comme ce qu'il retient de l'inconscient freudien. Ce qui s'écrit procède du palimpseste du fait que ça s'écrive et non de ce qu'il y aurait quelque chose à cacher. Cette question est centrale dans notre affaire entre trauma et fantasme puisqu'il s'agit de la question de la trace. Souvenons-nous de la place dévolue par Lacan au trait unaire, soit ce qui marque ce que dès lors il sera permis d'appeler sujet.

Μπορούμε αναμφίβολα να αμφισβητήσουμε ότι όλα τα τραύματα είναι σεξουαλικά, αλλά το αξίωμα του Φρόυντ είναι ότι μόνο το τραύμα με σεξουαλική αξία ισχύει ως δομική αρχή του υποκειμένου. Μπορούμε αναμφίβολα να χρησιμοποιήσουμε εδώ τον όρο ερμηνεία, με τη φαντασίωση να «ερμηνεύει» το τραύμα, αν και αυτή η χρήση του όρου της ερμηνείας μπορεί να οδηγήσει σε σύγχυση. Η φαντασίωση είναι έτσι το πιο συνηθισμένο πράγμα και το πιο φευγαλέο. Είναι αυτό που απασχολεί κάθε υποκείμενο χωρίς να το γνωρίζει. Κατά συνέπεια, [η φαντασίωση] τίθεται διαρκώς υπό αμφισβήτηση στην ανάλυση, αλλά ως κάτι για το οποίο δεν υπάρχει λόγος να διαμαρτυρηθεί, ως κάτι που είναι τόσο αυτονόητο που δεν χρειάζεται να διατυπωθεί, έτσι ώστε ο αναλυόμενος να μη σκέφτεται να το αναφέρει. Μόλις ο Φρόυντ αναφερθεί στη φαντασίωση, προσθέτει την καταστολή, τη στιγμή που η φαντασίωση γίνεται ασυνείδητη, με το προϊόν αυτής, το σύμπτωμα, ως να γίνεται ίχνος και μάρτυρας αυτού του περάσματος. Όταν ο Λακάν επανήλθε στο ζήτημα, έπρεπε να διευκρινίσει με ποιον τρόπο μια φαντασίωση θα μπορούσε να είναι ασυνείδητη, κάτι που δεν ήταν αυτονόητο και κατά συνέπεια έπρεπε να ξεδιπλώσει τι εννοούσε με τον όρο φαντασίωση, ως προς αυτό που διατηρούσε από το φρούδικό ασυνείδητο. Αυτό που γράφεται εκπορεύεται από το παλίμψηστο του γεγονότος ότι αυτό γράφεται και όχι από το γεγονός ότι θα υπήρχε κάτι για να κρύψει. Αυτό το ερώτημα είναι κεντρικό για τη σχέση μας μεταξύ τραύματος και φαντασίωσης, καθώς αφορά το ζήτημα του ίχνους. Ας θυμηθούμε τη θέση που δίνει ο Λακάν στο εναδικό χαρακτηριστικό, ως αυτό που σηματοδοτεί αυτό που, από εδώ και πέρα, θα επιτρέπεται να αποκαλούμε υποκείμενο.

Plus je lis et relis les textes de Freud sur ce moment crucial pour lui de sa découverte, datée de la lettre qui suit celle où il en fait la révélation à Fliess en ces termes : « Je ne crois plus à mes *neurotica* »², plus je m'interroge sur ce quoi consiste ce moment de bascule, et conteste vivement ce qui nous est énoncé au titre d'une évidence incontournable, à savoir que cet abandon correspondrait à l'abandon de la théorie du trauma, soit de la séduction par le père dans l'hystérie. Cette réponse me semble quelque peu hâtive : en réalité il vaudrait mieux se demander ce que sont ces *neurotica* avant de trancher sur un point qui engage l'expérience analytique dans son entier. On a affaire ici à un Freud authentique dans son rapport au savoir, lorsqu'il fait état de son désarroi, de ce qu'il ait perdu ses repères, à la veille de sa découverte. Lacan reviendra sur ce moment à de multiples reprises et notamment lors de l'examen du rêve de la triméthylamine qui signe l'invention de la psychanalyse³. L'intégrale de la correspondance nous permet de suivre avec beaucoup plus de précision « la naissance de la psychanalyse ». Je voudrais y revenir un instant pour nous assurer de ce qui fonde notre pratique, car c'est bien de cela qu'il s'agit, ce qui sépare le trauma d'après les *neurotica* de la conception d'avant, celle qui suppose un effet « direct » du trauma. C'est bien l'interposition du langage qui fait du trauma ce qu'il deviendrait avec la seconde topique freudienne.

'Όσο περισσότερο διαβάζω και ξαναδιαβάζω τα κείμενα του Φρόυντ σχετικά με αυτή την κρίσιμη στιγμή της ανακάλυψής του, που χρονολογούνται από την επιστολή που ακολουθεί εκείνη κατά την οποία κάνει την αποκάλυψη στον Φλις με τους όρους: «Δεν πιστεύω πλέον στις *neurotica* μου»², τόσο περισσότερο αναρωτιέμαι σε τι συνίσταται αυτή η καμπή και αμφισβητώ έντονα αυτό που δηλώνεται ως αναπόφευκτη αλήθεια, δηλαδή ότι αυτή η εγκατάλειψη αντιστοιχεί στην εγκατάλειψη της θεωρίας του τραύματος, δηλαδή της αποπλάνησης από τον πατέρα στην υστερία. Αυτή η τοποθέτηση μού φαίνεται λίγο βιαστική· στην πραγματικότητα, θα ήταν καλύτερο να αναρωτηθούμε τι είναι αυτές οι *neurotica*, πριν αποφασίσουμε για ένα σημείο που δεσμεύει προς μία κατεύθυνση την αναλυτική εμπειρία στο σύνολο της. Έχουμε να κάνουμε εδώ με έναν Φρόυντ αυθεντικό στη σχέση του με τη γνώση, όταν περιγράφει τη σύγχυσή του και το γεγονός ότι είχε χάσει τον προσανατολισμό του, την παραμονή της ανακάλυψής του. Ο Λακάν θα επιστρέψει πολλές φορές σε αυτή τη στιγμή, ιδίως όταν εξετάζει το όνειρο της τριμεθυλαμίνης, που σηματοδοτεί την επινόηση της ψυχανάλυσης³. Η πλήρης αλληλογραφία μάς επιτρέπει να παρακολουθήσουμε τη «γέννηση της ψυχανάλυσης» με πολύ μεγαλύτερη ακρίβεια. Θα ήθελα να επανέλθω σε αυτό για λίγο για να βεβαιωθούμε για το τι στηρίζει την πρακτική μας, αφού αυτό που είναι ζητούμενο, είναι αυτό που διαχωρίζει το τραύμα σύμφωνα με τις *neurotica*, από τον τρόπο που το τραύμα γίνονταν κατανοητό πριν από αυτές και που υπέθετε μια «άμεση» επίδραση του τραύματος. Είναι πράγματι η παρεμβολή της γλώσσας που μετατρέπει το τραύμα σε αυτό που θα γινόταν με τη δεύτερη φροϋδική τοπική.

En effet l'invention de la psychanalyse consiste dans ce passage du trauma au fantasme. Il se trouve que ce passage est très précisément articulé au début de ce qui est appelé « auto-analyse de Freud », terme que Lacan conteste chaque fois qu'il en est question jusqu'à la fin de son enseignement. Par exemple :

« Il [le texte de l'Esquisse] date de septembre 1895, donc d'avant la Science des rêves, du temps où Freud poursuivait non pas son auto-analyse, mais son analyse tout court, c'est-à-dire qu'il était sur le chemin de la découverte. »⁴

Lacan n'est pas précis dans les dates, puisque l'auto-analyse commence en 1897, mais il est par contre exact que le parcours avec Fliess débute bien avant cette « auto-analyse ». Il ajoute d'ailleurs à propos de la lettre suivante :

« En 1897, Freud n'est pas encore loin dans sa propre analyse⁵. J'ai relevé à l'usage d'Anzieu quelques remarques sur les limites de la self-analyse. Lettre 75⁶ – Je ne peux m'analyser que sur la base de connaissances objectives, comme je pourrais le faire pour un étranger... La self-analyse est à proprement parler impossible. Sans cela, il n'y aurait pas de maladie. C'est dans la mesure où je rencontre quelque énigme dans mes cas, que l'analyse doit s'arrêter. Il définit ainsi les limites de sa propre analyse – il ne comprendra que ce qu'il aura réparé dans ses cas. Alors qu'il est en train de découvrir génialement une voie nouvelle – et c'est un témoignage extraordinairement précis par sa précocité – il pointe lui-même que son auto-analyse n'est pas un processus intuitif, un repérage divinatoire à l'intérieur de soi-même, que ça n'a rien à faire avec une introspection. »⁷

Πράγματι, η επινόηση της ψυχανάλυσης συνίσταται σε αυτό το πέρασμα από το τραύμα στη φαντασίωση. Τυχαίνει αυτό το πέρασμα να διατυπώνεται με μεγάλη ακρίβεια στην αρχή αυτού που ονομάζεται «αυτοανάλυση του Φρόυντ», όρο που ο Λακάν αμφισβητεί κάθε φορά που αυτός εμφανίζεται, μέχρι το τέλος της διδασκαλίας του. Για παράδειγμα:

«Χρονολογείται [το κείμενο του Προσχεδίου] από τον Σεπτέμβριο του 1895, επομένως πριν από την Επιστήμη των Ονείρων, από την εποχή που ο Φρόυντ δεν ακολουθούσε την αυτοανάλυσή του, αλλά απλά την ανάλυσή του, δηλαδή απ' όταν βρισκόταν στο δρόμο προς την ανακάλυψη.»⁴

Ο Λακάν δεν είναι ακριβής ως προς τις ημερομηνίες, καθώς η αυτοανάλυση ξεκίνησε το 1897, αλλά είναι αλήθεια ότι το ταξίδι με τον Φλις ξεκίνησε πολύ πριν από αυτή την «αυτοανάλυση». Προσθέτει, εξάλλου, σε σχέση με την ακόλουθη επιστολή:

«Το 1897, ο Φρόιντ δεν είχε προχωρήσει ακόμη πολύ στην ανάλυσή του⁵. Σημείωσα για χρήση του Ανζιέ μερικές παρατηρήσεις σχετικά με τα όρια της αυτοανάλυσης. Επιστολή 75⁶ - Δε μπορώ να αναλύσω τον εαυτό μου μόνο με βάση την αντικειμενική γνώση, όπως θα μπορούσα να κάνω για έναν ξένο... Η αυτοανάλυση είναι, αυστηρά μιλώντας, αδύνατη. Χωρίς αυτή τη συνθήκη, δε θα υπήρχε ασθένεια. Είναι στο βαθμό που αντικειμενικά κάποιο αίνιγμα στις περιπτώσεις μου, που η ανάλυση πρέπει να σταματήσει. Καθορίζει έτσι τα όρια της δικής του ανάλυσης - θα καταλάβει μόνο ότι έχει ήδη αποκαταστήσει στις περιπτώσεις του. Ενώ βρισκόταν στη διαδικασία της λαμπρής ανακάλυψης ενός νέου μονοπατιού - και αυτή είναι μια εξαιρετικά ακριβής μαρτυρία μέσα στην πρωϊμότητά της - ο ίδιος επεσήμανε ότι η αυτοανάλυσή του δεν ήταν μια διαισθητική διαδικασία, μια μαντική αναζήτηση μέσα στον εαυτό του, ότι δεν είχε καμία σχέση με την ενδοσκόπηση. »⁷

Soulignons qu'avant l'abandon des neurotica, Freud se précipite à Berlin à son retour de vacances pour une « séance »⁸ avec Fliess juste avant de solliciter vivement ses rêves pour une Traumdeutung à venir. Voici donc le texte dans la première version :

« Je ne crois plus à ma neurotica, ce qui ne saurait être compris sans explication ; tu avais toi-même trouvé plausible ce que je t'avais dit. Je vais donc commencer par le commencement et t'exposer la façon dont se sont présentés les motifs de ne plus y croire. Il y eut d'abord les déceptions répétées que je subis lors des mes tentatives pour pousser mes analyses jusqu'à leur véritable achèvement, la fuite des gens dont les cas semblaient le mieux se prêter à ce traitement, plus simplement, l'absence du succès total que j'escomptais et la possibilité de m'expliquer autrement, plus simplement, ces succès partiels, tout cela continuant un premier groupe de raisons. Puis, aussi, la surprise de constater que dans chacun des cas, il fallait accuser le père de perversion..., la notion de la fréquence inattendue de l'hystérie, où se retrouve chaque fois la même cause déterminante, alors qu'une telle généralisation des actes pervers commis envers des enfants semblait peu croyable. »⁹ Je donne la version première (Naissance de la psychanalyse) à cause de la note du traducteur parce qu'elle me paraît régler de façon bien légère la question de l'abandon de la théorie de la séduction.

Αξίζει να σημειωθεί ότι πριν την εγκατάλειψη των neurotica, ο Φρόυντ έσπευσε στο Βερολίνο κατά την επιστροφή του από τις διακοπές για μια «συνεδρία»⁸ με τον Φλις, λίγο πριν ενσκήψει ζωηρά στα όνειρά του για την επερχόμενη Traumdeutung. Ακολουθεί το κείμενο στην πρώτη του εκδοχή:

«Δεν πιστεύω πια στη neurotica μου, κάτι που δεν μπορεί να γίνει κατανοητό χωρίς εξήγηση, εσύ ο ίδιος είχες βρει πιθανά ότι σου είχα πει. Γι' αυτό θα ξεκινήσω από την αρχή και θα σου εκθέσω τον τρόπο με τον οποίο μου παρουσιάστηκαν οι λόγοι που με έκαναν να πάψω να πιστεύω σ' αυτήν. Πρώτα απ' όλα, υπήρξαν οι επανειλημμένες απογοητεύσεις που υπέστη στις προσπάθειές μου να οδηγήσω τις αναλύσεις μου στην πραγματική τους ολοκλήρωση, η φυγή των ανθρώπων των οποίων οι περιπτώσεις φαίνονταν πιο κατάλληλες για αυτή τη θεραπεία, η απουσία μιας συνολικής επιτυχίας που ήλπιζα και η δυνατότητα να εξηγήσω με άλλο τρόπο, πιο απλό, αυτές τις μερικές επιτυχίες, όλα αυτά αποτέλεσαν μια πρώτη ομάδα λόγων. Έπειτα, ήταν, επίσης, η έκπληξη που μου προκάλεσε η διαπίστωση ότι σε κάθε περίπτωση ο πατέρας έπρεπε να κατηγορηθεί για διαστροφή..., η ιδέα της απροσδόκητης συχνότητας της υστερίας, στην οποία κάθε φορά εντοπίζεται η ίδια καθοριστική αιτία, ενώ μια τέτοια γενίκευση των διεστραμμένων πράξεων που διαπράχθηκαν σε βάρος των παιδιών φαινόταν δύσκολα πιστευτή.»⁹

Δίνω την πρώτη εκδοχή (Η γέννηση της Ψυχανάλυσης) λόγω του σημειώματος του μεταφραστή, επειδή μου φαίνεται ότι διευθετεί πολύ ελαφρά το ζήτημα της εγκατάλειψης της θεωρίας της αποπλάνησης.

Ainsi après le « congrès » à Berlin :

Lettre 141 ; Vienne , 3 octobre 97

«... en moi-même quelque chose de très intéressant se passe. Depuis quatre jours, mon auto-analyse, que je considère comme indispensable à la compréhension de tout le problème, se poursuit dans mes rêves et m'a fourni les preuves et les renseignements les plus précieux.»

Pourquoi est-il si important pour Anzieu, mais aussi pour tous ceux qui le suivent sur ce terrain, de nier l'évidence d'une relation transférentielle à Fliess ? C'est une question que je me suis posée et que cette traduction intégrale rend possible à écarter. Il maintient le secret sur la relation à Fliess et évite l'épineuse question du délire manifeste de Fliess et surtout l'adhésion de Freud à ces délires. On comprend.

Bien d'autres textes, soit contemporains, comme celui sur les psychonévroses de défense (1896), soit plus tardifs comme celui de 1905 sur « L'étiologie sexuelle des névroses », viennent préciser en quoi consiste cette coupure. En effet, l'étiologie sexuelle des troubles avaient été bien décrite par Charcot et d'autres mais sans distinguer l'hystérie de la neurasthénie. L'avancée freudienne consiste d'abord à séparer ce qui relève du trouble actuel qu'il soit par excès (neurasthénie) ou par défaut (névrose d'angoisse),

Έτσι, μετά το «συνέδριο» στο Βερολίνο :

Επιστολή 141- Βιέννη, 3 Οκτωβρίου 97

«... κάτι πολύ ενδιαφέρον μου συμβαίνει. Τις τελευταίες τέσσερις ημέρες η αυτοανάλυσή μου, την οποία θεωρώ απαραίτητη για την κατανόηση του όλου προβλήματος, συνεχίζεται στα όνειρά μου και μου παρέχει τις πιο πολύτιμες αποδείξεις και πληροφορίες».

Γιατί είναι τόσο σημαντικό για τον Ανζιέ, αλλά και για όλους όσους τον ακολουθούν σε αυτόν τον τομέα, να αρνούνται το προφανές των στοιχείων μιας μεταβιβαστικής σχέσης με τον Φλις; Είναι ένα ερώτημα που έχω θέσει στον εαυτό μου και το οποίο η παρούσα μετάφραση του συνολικού έργου επιτρέπει να το αφήσω στην άκρη. Συντηρεί το μυστικό της σχέσης με τον Φλις και αποφεύγει το ακανθώδες ζήτημα του έκδηλου παραληρήματος του Φλις και, κυρίως, της προσήλωσης του Φρόυντ σε αυτά τα παραληρήματα. Είναι κατανοητό.

Πολλά άλλα κείμενα, είτε σύγχρονα, όπως αυτό για τις ψυχονευρώσεις άμυνας (1896), είτε μεταγενέστερα, όπως το κείμενο του 1905 με τίτλο «Η σεξουαλική αιτιολογία των νευρώσεων», διευκρινίζουν τη φύση αυτής της τομής. Πράγματι, η σεξουαλική αιτιολογία των διαταραχών είχε περιγραφεί καλά από τον Σαρκό και άλλους, χωρίς όμως να διακρίνεται η υστερία από τη νευρασθένεια. Η πρόοδος του Φρόυντ συνίσταται, πρώτα απ' όλα, στο διαχωρισμό αυτού που εμπίπτει στον τίτλο της τρέχουσας διαταραχής, είτε πρόκειται για περισσεία (νευρασθένεια) είτε για ανεπάρκεια (αγχώδης νεύρωση),

trop ou pas assez de jouissance, de ce qui a été à l'oeuvre dans l'enfance, réactualisé dans l'âge adulte et qu'il appelle psychonévrose (hystérie et névrose obsessionnelle) dont les effets sont manifestes chez l'adulte sous la forme des symptômes et qu'il faudrait préciser dès lors « analysables ». La « réaction à ces expériences vécues » dans l'enfance est décisive plus que l'expérience elle-même. Le fantasme constitue cette réaction : « entre les symptômes et les impressions infantiles s'inséraient maintenant les fantasmes des malades (fictions mnésiques) »¹⁰. La phrase est très précise, le fantasme s'insère entre le trauma infantile, quel qu'il soit mais toujours sexuel, et son produit à distance au-delà de la phase de latence, le symptôme.

Prenons comme repère pour ce qu'est le fantasme cette expression de : « fiction mnésique » et qui est sans doute autant que l'inconscient la véritable invention freudienne. Le lien à l'inconscient dans la découverte freudienne est manifeste, de même qu'à la dite auto-analyse.

για υπερβολική ή μη αρκετή απόλαυση αυτού που ήταν σε διεργασία στην παιδική ηλικία, και που επανενεργοποιήθηκε στην ενήλικη ζωή και το οποίο ο Φρόυντ ονομάζει ψυχονεύρωση (υστερία και ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση), τα αποτελέσματα της οποίας εκδηλώνονται στους ενήλικες με τη μορφή συμπτωμάτων και τα οποία πρέπει, επομένως, να καθορίζονται έκτοτε ως «αναλύσιμα». Η «αντίδραση σε αυτές τις βιωματικές εμπειρίες» στην παιδική ηλικία είναι καθοριστική περισσότερο κι από την ίδια την εμπειρία. Η φαντασίωση αποτελεί αυτή την αντίδραση: «ανάμεσα στα συμπτώματα και τις παιδικές αισθητηριακές εντυπώσεις παρεμβάλλονται τώρα οι φαντασίωσεις των ασθενών (μνημονικές μυθοπλασίες)»¹⁰. Η φράση είναι πολύ ακριβής: η φαντασίωση παρεμβάλλεται μεταξύ του παιδικού τραύματος, όποιο κι αν είναι αυτό όμως πάντοτε σεξουαλικό, και του μακρινού προϊόντος αυτού, πέρα από τη λανθάνουσα φάση, του συμπτώματος.

Ας πάρουμε ως σημείο αναφοράς, για αυτό που είναι η φαντασίωση, αυτήν την έκφραση «μνημονική μυθοπλασία», η οποία είναι αναμφίβολα τόσο, όσο και το ασυνείδητο, η καθεαυτή φροϋδική επινόηση. Η σύνδεση με το ασυνείδητο στη φροϋδική ανακάλυψη είναι προφανής, όπως και η σύνδεση με τη λεγόμενη αυτο-ανάλυση.

L'amusant est que dans ce développement il oppose :

1) Neurasthénie et névrosée d'angoisse d'un côté, qu'il compare chaque fois aux névroses toxiques, dans lesquelles c'est le désordre sexuel proprement dit qui est causal, que ce soit en trop ou en pas assez, dans le moment de la maladie, c'est pourquoi il les appelle aussi névroses actuelles¹¹ est qui sont donc traumatiques même si c'est le sexe qui constitue le trauma, donc contingentes et facilement traitables en corrigeant ce qui doit l'être. C'est un Freud en quelque sorte sexologue qui dit que le coïtus interruptus est un drame pour l'homme et que l'absence de satisfaction sexuelle est cause de troubles sévères chez la femme, mais qu'il distingue de l'hystérie. L'écart selon le sexe est seulement suggéré avec la neurasthénie pour l'homme et l'angoisse pour la femme.

2) Psychonévrose, elle non toxique mais, cela peut surprendre, « congénitale et héréditaire » en ce qui concerne d'abord sexuel « traumatique » de l'enfance où se déployeront les névroses que nous connaissons, hysterie et obsession.

La clé de son invention semble tenir dans cette phrase :

« ... mais entre les symptômes et les impressions infantiles s'inséraient maintenant les fantasmes des malades (fictions mnésiques) » de 1905 ou ce qu'il reprend en 1914 :

To διασκεδαστικό είναι ότι σε αυτή την εξέλιξη αντιπαραβάλλει:

1) Τη νευρασθένεια και την αγχώδη νεύρωση από τη μία πλευρά, τις οποίες συγκρίνει σε κάθε περίπτωση με τις τοξικές νευρώσεις, στις οποίες είναι η ίδια η σεξουαλική διαταραχή που είναι αιτιώδης, είτε ως περίσσεια ερεθισμάτων είτε ως μειονεξία, τη στιγμή της ασθένειας, γι' αυτό και τις ονομάζει επίσης ενεστώσεις (επίκαιρες) νευρώσεις¹¹ (Aktualneurose), και οι οποίες είναι επομένως τραυματικές, ακόμη και αν το σεξουαλικό φύλο είναι αυτό που συνιστά το τραύμα, αι επομένως ενδεχόμενες και εύκολα θεραπεύσιμες διορθώνοντας αυτό που πρέπει να διορθωθεί. Πρόκειται για έναν Φρόντη κατά κάποιο τρόπο σεξολόγο, που ισχυρίζεται ότι η διακοπή της συνουσίας (coitus interruptus) είναι μία τραγωδία για τον άνδρα και ότι η απουσία σεξουαλικής ικανοποίησης είναι η αιτία σοβαρών διαταραχών για τις γυναίκες, τις οποίες όμως διακρίνει από την υστερία. Η απόκλιση ανάλογα με το φύλο υποδηλώνεται μόνο με τη νευρασθένεια για τους άνδρες και το άγχος για τις γυναίκες.

2) Την ψυχονεύρωση, η οποία είναι μη τοξική αλλά — και αυτό μπορεί να εκπλήξει — «εκ γενετής και κληρονομική» όσον αφορά την σεξουαλική «τραυματική» προσέγγιση της παιδικής ηλικίας, όπου θα ξετυλιχτούν οι νευρώσεις που γνωρίζουμε, η υστερία και ο ψυχαναγκασμός.

Το κλειδί της επινόησής του φαίνεται να βρίσκεται σε αυτή την πρόταση:

«...αλλά μεταξύ των συμπτωμάτων και των παιδικών εντυπώσεων παρεμβάλλονται τώρα οι φαντασώσεις των ασθενών (μνημονικές μυθοπλασίες)» του 1905 ή αυτό που επαναλαμβάνει το 1914:

« Sous l'influence de la théorie traumatisante de l'hystérie qui se rattache à l'enseignement de Charcot, on n'était que trop disposé à attribuer une réalité et une signification étiologiques aux récits dans lesquels les malades faisaient remonter leurs symptômes à des expériences sexuelles qu'ils avaient subies passivement au cours des premières années de leur enfance, autrement dit à ce que nous appellerions vulgairement le « détournement de mineurs ». [...] Lorsque les hystériques rattachent leurs symptômes à des traumatismes inventés, le fait nouveau consiste précisément en ce qu'ils imaginent ces scènes, ce qui nous oblige à tenir compte de la réalité psychique, autant que de la pratique. Je ne tardai pas à en conclure que ces fantaisies étaient destinées à dissimuler l'activité auto-érotique de la première enfance, à l'entourer d'une certaine auréole, à l'élever à un niveau supérieur. Et, une fois cette constatation faite, je vis la vie sexuelle de l'enfant se dérouler devant moi dans toutes son ampleur.

Enfin, cette activité sexuelle des premières années de l'enfance pouvait également être une manifestation de la constitution congénitale. »¹²

« Υπό την επίδραση της θεωρίας του τραύματος για την υστερία, η οποία σχετίζεται με τη διδασκαλία του Σαρκό, ήμασταν πολύ πρόθυμοι να αποδώσουμε μια αιτιολογική πραγματικότητα και σημασία στις αφηγήσεις σύμφωνα με τις οποίες οι ασθενείς ανήγαγαν τα συμπτώματά τους σε σεξουαλικές εμπειρίες που είχαν υποστεί παθητικά κατά τα πρώτα χρόνια της παιδικής τους ηλικίας, με άλλα λόγια, σε αυτό που θα ονομάζαμε χυδαία την «αποπλάνηση ανηλίκων». [...] Όταν οι υστερικές συσχετίζουν τα συμπτώματά τους με επινοημένους τραυματισμούς, το νέο γεγονός συνίσταται ακριβώς στο ότι φαντάζονται αυτές τις σκηνές, γεγονός που μας υποχρεώνει να λάβουμε υπόψη τόσο την ψυχική πραγματικότητα όσο και την πρακτική. Δεν άργησα να συμπεράνω ότι αυτές οι φαντασίες ήταν προορισμένες για να αποκρύψουν την αυτο-ερωτική δραστηριότητα της πρώιμης παιδικής ηλικίας, να την περιβάλουν με ένα ορισμένο φωτοστέφανο, να την ανυψώσουν σε ένα υψηλότερο επίπεδο. Και μόλις έκανα αυτή τη διαπίστωση, είδα τη σεξουαλική ζωή του παιδιού να ξεδιπλώνεται μπροστά μου σε όλο της το εύρος.

Τέλος, αυτή η σεξουαλική δραστηριότητα κατά τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας θα μπορούσε επίσης να είναι μια εκδήλωση της εκ γενετής σύστασης.»¹²

L'idée de Freud est donc que le traumatisme est sexuel, fondamentalement, mais qu'il n'est pas nécessairement le produit d'un traumatisme dont l'objet serait victime de la part d'un autre.

L'affaire donc se joue sur une partition où il faut inscrire l'hystérique qui souffre, la rencontre avec Fliess, la mort du père de Freud, le tout sur une période de temps très limitée et dans un mouvement tournant susceptible de donner le vertige.

J'ajoute tout de même ceci qui est l'enjeu : si nous devons à ce moment extraordinaire l'invention freudienne, n'oublions pas que c'est grâce à la subversion lacanienne que nous en avons reçu un usage bien tempéré. Avec Lacan il ne faudra donc pas méconnaître la trace du péché originel, à savoir cette analyse impossible d'être la première et dont nous sommes issus, impossible à accepter dans la série mais également impossible à rejeter. Se retrouve ici le paradoxe sur lequel l'élaboration lacanienne ne cesse de revenir avec l'outil mathématique, théorie des ensembles ou topologie, qu'il s'agisse du phallus, du Nom-du-Père, du S1 ou même de l'objet *a*, à la fois élément de la chaîne et élément qui s'en excepte d'être le premier. On sera donc particulièrement attentif aux inflexions lacaniennes de la pensée freudienne.

Επομένως, η ιδέα του Φρόυντ, λοιπόν, είναι ότι το τραύμα είναι κατά βάση σεξουαλικό, αλλά ότι δεν είναι απαραίτητα προϊόν ενός τραυματισμού όπου το αντικείμενο είναι θύμα στα χέρια ενός άλλου.

Η όλη υπόθεση, λοιπόν, διαδραματίζεται σε μία συνθήκη όπου πρέπει να εγγράψουμε την πάσχουσα υστερική, τη συνάντηση με τον Φλις και τον θάνατο του πατέρα του Φρόυντ, όλα αυτά σε ένα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και σε μια στροβιλώδη κίνηση που μπορεί να ζαλίζει.

Θα πρόσθετα, ωστόσο, αυτό το οποίο είναι το διακύβευμα: αν οφείλουμε τη φροϋδική επινόηση σε αυτή την εξαιρετική στιγμή, ας μην ξεχνάμε ότι χάρη στη λακανική ανατροπή έχουμε λάβει μια καλοζυγισμένη χρήση αυτής της επινόησης. Σύμφωνα με τον Λακάν δεν πρέπει, λοιπόν, να αγνοήσουμε το ίχνος του προπατορικού αμαρτήματος, δηλαδή εκείνη την ανάλυση που είναι αδύνατο να είναι η πρώτη και από την οποία έχουμε αναδυθεί, αδύνατο να την αποδεχτούμε στη σειρά αλλά και αδύνατο να την απορρίψουμε. Αυτό είναι το παράδοξο στο οποίο η λακανική επεξεργασία επιστρέφει ξανά και ξανά με το εργαλείο των μαθηματικών, θεωρία συνόλων ή τοπολογία, είτε μιλάμε για τον φαλλό, το Όνομα-του-Πατέρα, το S1 είτε ακόμη και για το αντικείμενο α, το οποίο είναι ταυτόχρονα στοιχείο της αλυσίδας και στοιχείο που αποκλείει τον εαυτό του όντας το πρώτο. Επομένως, θα δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στις λακανικές επιρροές της φροϋδικής σκέψης.

Il y a d'ailleurs ça et là, lorsqu'il est question chez Lacan de *Totem et Tabou* ou de *Moïse et le monothéisme*, chaque fois qu'il est question des origines et de la fiction nécessaire à rendre raison de la structure, c'est-à-dire lorsque Lacan se tient en équilibriste patenté entre d'un côté la nécessité de reconnaître la fonction père, les mythe du père, et de l'autre la critique des élucubrations freudiennes sur le père de la horde, sur les deux Moïse qu'une étude soigneuse peut circonvenir sans peine. Il y a donc une pointe allusive à la position de Freud lui-même, à compter comme le premier des analystes, mais aussi celui qui, de ce fait, conservé son statut d'exception, à entendre ici comme celui qui doit en être excepté. Je veux dire que si Lacan valide la théorie de Freud au titre du signifiant, du mathème, là où Freud tient bon envers et contre toute réalité factuelle à l'instar d'un Galilée : « *e pur si muove* », ou d'une nouvelle Toinette¹³ : « – Le père vous dis-je ! » plus réaliste, il sera loin d'adhérer aux modalités de la démonstration. Nulle part ailleurs que dans cette incroyable correspondance, fondatrice d'un nouveau discours, le discours analytique, se vérifie davantage le contraste entre une théorie articulée et fondée sur une pratique reproductible comme l'est la psychanalyse et son appui sans faille sur une autre théorie, celle de Fliess, franchement délirante et que la moindre pratique sérieuse vient démentir.

Στην πραγματικότητα, υπάρχουν μερικά σημεία εδώ κι εκεί, όταν ο Λακάν αναφέρεται στο Τοτέμ και Ταμπού ή στο ο Μωυσής και ο μονοθεϊσμός, κάθε φορά που συζητά τις απαρχές της προέλευσης και τη μυθοπλασία που είναι απαραίτητη για την εξήγηση της δομής, δηλαδή, όταν ο Λακάν ισορροπεί μεταξύ της ανάγκης αναγνώρισης της λειτουργίας του πατέρα, των μύθων του πατέρα, από τη μία πλευρά κι από την άλλη, της κριτικής των φρούδικών φλυαριών σχετικά με τον πατέρα της ορδής, τους δύο Μωϋσήδες που μια προσεκτική μελέτη μπορεί εύκολα να παρακάμψει. Υπάρχει, έτσι, μια υπαινικτική νύξη για τη θέση του ίδιου του Φρόυντ, που πρέπει να λογίζεται ως ο πρώτος από τους αναλυτές, αλλά κι εκείνος που, εξαιτίας αυτού, διατήρησε την εξαιρετική του ιδιότητα, που πρέπει να νοηθεί δηλαδή για να γίνει κατανοητό εδώ, ως εκείνος που πρέπει να εξαιρεθεί. Θέλω να πω ότι, αν ο Λακάν επικυρώνει τη θεωρία του Φρόυντ με όρους σημαίνοντος, με όρους μαθημάτου, συμβαίνει εκεί όπου ο Φρόυντ κρατάει γερά απέναντι και ενάντια σε κάθε τεκμηριωμένη εκ των γεγονότων πραγματικότητα με τον τρόπο ενός Γαλλαίου: « *e pur si muovе* » («κι όμως κινείται»), ή μίας νέας Τουανέτας¹³ : «— Ο πατέρας, σας λέω!», πιο ρεαλιστικής, (ο Λακάν) θα απείχε πολύ από το να στοιχίζεται με τους όρους κα τις προϋποθέσεις μίας απόδειξης. Πουθενά αλλού εκτός από αυτήν την απίστευτη αλληλογραφία, που εγκαθιδρύει έναν νέο λόγο (discours), τον αναλυτικό λόγο, δεν αποδεικνύεται με πιο εμφανή τρόπο η αντίθεση ανάμεσα σε μια θεωρία, αρθρωμένη και βασισμένη σε μια αναπαραγώγιμη πρακτική, όπως είναι η ψυχανάλυση, και στην ακλόνητη στήριξή της σε μια άλλη θεωρία, αυτή του Φλις, η οποία ήταν ειλικρινά παραληρηματική και την οποία διαψεύδει η παραμικρή σοβαρή πρακτική.

Or cet écart ne cessera pas avec la rupture avec Fliess.

C'est ainsi qu'il convient de séparer ce que Lacan prélève chez Freud de ce qu'il met en question, très souvent sans le dire. Et je reviens sur cet article de Freud – celui sur l'hystérie et la bisexualité de 1908 – afin de rappeler que cette invention freudienne, la bisexualité, avait été précisément l'objet d'une plainte en plagiat, motif de rupture avec Fliess¹⁴. A vrai dire je comprends Fliess dans son délire. Freud adhère si pleinement, si complètement, à la théorie de Fliess qu'il néglige les observations de bon sens, qu'elles viennent de Breuer ou de Rie, lequel n'est autre que le beau-frère de Fliess et très proche de Freud puisqu'il se trouve être le médecin généraliste de la famille de Freud et notamment des enfants alors encore petits. Toute l'opération de vérification des périodes soutenue par Freud vient tenter de codifier la différence sexuelle et cette question de la symétrie entre les sexes au moins quant au fantasme sexuel puisqu'il aboutit à rien de moins que dire qu'il faut deux fantasmes pour gérer la situation, l'un orienté vers un objet mâle et l'autre vers un objet féminin, l'un conscient et l'autre inconscient. Notons que ceci résout au passage le problème de l'homosexualité puisqu'il suffira d'inverser les termes. Le symptôme quant à lui reste le produit du fantasme inconscient.

Όμως, αυτή η απόκλιση δεν έληξε μετά τη ρήξη με τον Φλις.

Έτοι, πρέπει να διαχωρίσουμε αυτό που ο Λακάν παίρνει από τον Φρόυντ από αυτό που αμφισβητεί, πολύ συχνά χωρίς να το λέει. Κι επιστρέφω σε αυτό το άρθρο του Φρόυντ — εκείνο για την υστερία και την αμφισεξουαλικότητα του 1908 — για να υπενθυμίσω ότι αυτή η φροϋδική επινόηση, η αμφισεξουαλικότητα, ήταν ακριβώς το αντικείμενο μιας καταγγελίας λογοκλοπής, ο λόγος της ρήξης με τον Φλις¹⁴. Για να πω την αλήθεια, καταλαβαίνω τον Φλις στο παραλήρημά του. Ο Φρόυντ προσχώρησε τόσο απόλυτα, τόσο ολοκληρωτικά, στη θεωρία του Φλις που αγνόησε τις παρατηρήσεις της κοινής λογικής, είτε αυτές προέρχονταν από τον Μπρόυερ είτε από τον Ρι, ο οποίος δεν ήταν άλλος από τον κουνιάδο του Φλις και πολύ κοντινός στον Φρόυντ, αφού έτυχε να είναι ο γενικός ιατρός της οικογένειας του Φρόυντ και ειδικότερα των παιδιών που ήταν ακόμη μικρά εκείνη την εποχή. Το όλο εγχείρημα της επαλήθευσης των σταδίων που υποστηρίζει ο Φρόυντ είναι μια προσπάθεια κωδικοποίησης της σεξουαλικής διαφοράς και του ζητήματος της συμμετρίας μεταξύ των δύο φύλων, τουλάχιστον όσον αφορά τη σεξουαλική φαντασίωση, αφού δεν οδηγεί σε τίποτε λιγότερο από το να πούμε ότι χρειάζονται δύο φαντασίωσεις για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, η μία στραμμένη προς ένα ανδρικό αντικείμενο και η άλλη προς ένα γυναικείο αντικείμενο, η μία συνειδητή και η άλλη ασυνείδητη. Σημειώστε ότι αυτό λύνει το πρόβλημα της ομοφυλοφιλίας, αφού αρκεί να αντιστρέψουμε τους όρους. Όσον αφορά το σύμπτωμα, παραμένει προϊόν της ασυνείδητης φαντασίωσης.

La bisexualité est le point où les deux hommes ont convergé depuis le début¹⁵ avant de s'opposer. Le commentaire de Freud¹⁶ sur le plagiat est d'ailleurs étonnamment proche de celui que fera Lacan quelques années plus tard.

Quant à la bisexualité¹⁷, il n'en conteste que la latéralité attribuée à Fliess à chaque sexe, ce que Fliess lui reprocha d'ailleurs au moment de la brouille.

L'accent est à mettre sur la symétrie entre les sexes et la volonté de Fliess d'établir des axes de symétrie. Et Freud, même avec le complexe d'Oedipe, aura les plus grandes peines à se dégager de cette symétrie ; Lacan avec ses catégories de l'imaginaire et du symbolique sera plus net, et s'il passe beaucoup de temps à labourer du symbolique son « champ freudien », c'est avec plus de discrétion qu'il construira l'imaginaire... en vérité contre Freud, avant de retrouver Freud et la compulsion de répétition pour y creuser cette fois son réel à bonne distance de toute réalité.

Dans « Le moi et le Ça », bien plus tard donc, Freud insistera encore sur les deux aspects constitutifs de la complexité, à savoir l'Oedipe ou le père, et la bisexualité¹⁸.

Η αμφισεξουαλικότητα είναι το σημείο στο οποίο οι δύο άνδρες συγκλίνουν από την αρχή¹⁵, πριν αντιταχθούν ο ένας στον άλλον. Στην πραγματικότητα, το σχόλιο του Φρόουντ¹⁶ για τη λογοκλοπή είναι εκπληκτικά κοντά σε αυτό που έκανε ο Λακάν λίγα χρόνια αργότερα. Όσον αφορά την αμφισεξουαλικότητα¹⁷, αμφισβήτησε μόνο την πλευρικότητα που απέδιδε σε κάθε φύλο ο Φλις, κάτι για το οποίο και τον κατηγόρησε ο Φλις την εποχή του καυγά.

Η έμφαση δίνεται στη συμμετρία μεταξύ των δύο φύλων και στην επιθυμία του Φλις να δημιουργήσει άξονες συμμετρίας. Ο Φρόουντ, ακόμη και με το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, θα έχει πολύ μεγάλη δυσκολία να απελευθερωθεί από αυτή τη συμμετρία. Ο Λακάν, με τις κατηγορίες του εικονοφαντασιακού και του συμβολικού θα είναι πιο σαφής κι ενώ ξιδεύει πολύ χρόνο για να οργώσει το «φρούδικό του πεδίο» με το συμβολικό, με μεγαλύτερη διακριτικότητα θα κατασκευάσει το εικονοφαντασιακό... για να πούμε την αλήθεια ενάντια στον Φρόουντ, πριν επιστρέψει στον Φρόουντ και τον καταναγκασμό της επανάληψης, για να εμβαθύνει αυτή τη φορά στο πραγματικό του, σε διακριτή απόσταση από κάθε πραγματικότητα.

Στο «Το Εγώ και το Αυτό», δηλαδή πολύ αργότερα, ο Φρόουντ θα συνεχίσει να επιμένει στις δύο συστατικές πτυχές της πολυπλοκότητας, δηλαδή τον Οιδίποδα ή τον πατέρα και την αμφισεξουαλικότητα¹⁸.

Ce qui frappe donc dans ces deux lettres, c'est l'étrangeté de l'homologie dans la construction des deux théories, la sorte d'appui que Freud trouve dans une théorie certes délirante. Mais peut-être est-il nécessaire à toute théorie, dès lors qu'elle se fonde sur la science, de ne pas pouvoir se fier exclusivement à la réalité. Il y faut sans doute un mathème qui anticipe sur la vérification, un réel fait des chiffres et des lettres. Et des lettres adressées à Fliess, dans leur excès passionnée, dont on comprend qu'elles aient dû être quelque peu censurées, montrent ce qui avait été caché, l'entendue du délire de Fliess et surtout la participation active de Freud comme élève du maître Fliess, née cessant d'encourager ce dernier à parfaire sa théorie, comme si sa théorie à lui ne pouvait prendre corps que si l'autre théorie en miroir¹⁹ ne devenait publique et reconnue : faire la preuve de chacune des deux théories, chacune selon ses voies propres.

L'extraordinaire découverte de Freud, impossible sans cet appui, contient du même coup sa limite, son roc. Le mythe du père, affirmé comme dogme infranchissable et que les adjonctions successives ont tenté de corriger avec un rôle de plus en plus important dévolu à la mère²⁰,

Αυτό που είναι εντυπωσιακό, λοιπόν, σε αυτές τις δύο επιστολές είναι η παραδοξότητα της ομολογίας ως προς την κατασκευή των δύο θεωριών, το είδος της υποστήριξης που βρίσκει ο Φρόυντ σε μια θεωρία που είναι ομολογουμένως παραληρηματική. Άλλα ίσως είναι απαραίτητο για κάθε θεωρία, που βασίζεται στην επιστήμη, να μη μπορεί να στηρίζεται αποκλειστικά στην πραγματικότητα. Απαιτεί αναμφίβολα ένα μαθήμα που προηγείται της επαλήθευσης, ένα πραγματικό καμωμένο από ψηφία και γράμματα. Και οι επιστολές προς τον Φλις, στην παθιασμένη τους υπερβολή, που δικαιολογημένα έπρεπε να λογοκριθούν κάπως, δείχνουν αυτό που είχε κρυφτεί, δηλαδή το εύρος του παραληρήματος του Φλις και κυρίως την ενεργό συμμετοχή του Φρόυντ ως μαθητή του δασκάλου Φλις, που δεν έπαψε ποτέ να ενθαρρύνει τον τελευταίο να τελειοποιήσει τη θεωρία του, λες και η δική του θεωρία θα μπορούσε να πάρει σάρκα και οστά μόνο αν η άλλη θεωρία, σε κατοπτρική θέση¹⁹, γινόταν δημόσια και αναγνωριζόταν: να αποδείξει καθεμία από τις δύο θεωρίες, την καθεμία από τη δική της οδό.

Η εξαιρετική ανακάλυψη του Φρόυντ, αδύνατη χωρίς αυτή τη στήριξη, περιέχει ταυτόχρονα το όριό της, τον βράχο της. Ο μύθος του πατέρα, ο οποίος δηλώνεται ως ανυπέρβλητο δόγμα και τον οποίο οι διαδοχικές προσθήκες προσπάθησαν να διορθώσουν με έναν ολοένα και σημαντικότερο ρόλο για τη μητέρα²⁰,

va se révéler avec Lacan à la fois nécessaire, soit à maintenir absolument, mais aussi à condition d'en préciser la dimension mythique, la fiction, le semblant. Je crois que ces lettres permettent de toucher du doigt en quoi Fliess autorise Freud à oser le déchiffrage de la combinatoire signifiante (toujours avec le père comme limite, garde-fou de la structure) mais en même temps en quoi la matérialité de la symétrie bisexuelle interdit au psychanalyste de s'emparer complètement de la direction de la cure et des effets des l'après-coup ; en effet la temporalité logique lacanienne implique non seulement la saisie « après-coup » de l'événement mais ceci que l'événement en question ne prend son sens, n'est produit que par le déchiffrage même. Or Freud ne renoncera jamais à débusquer concrètement la réalité due trauma initial comme il le fait avec l'homme aux loups. Il vaudrait ici de le vérifier dans le débat avec Jung (les lettres encore) où ce qui est visé est la réalité de la sexualité infantile et non l'invention fantasmatique déployée dans la cure à partir de cette réalité. J'y vois le reste de l'expérience avec Fliess, ce que Lacan appelle le péché originel de la psychanalyse.

La leçon de cette correspondance doit demeurer vivace pour tout analyste d'aujourd'hui, au risque de se perdre autant dans la théorie que dans la pratique.

Θα αποκαλυφθεί από τον Λακάν ότι είναι αναγκαίος, και πρέπει να διατηρηθεί απολύτως, αλλά υπό την προϋπόθεση ότι θα αποσαφηνιστεί η μυθική του διάσταση, η μυθοπλασία, ο προσομοιοτικός του χαρακτήρας (semblant). Πιστεύω ότι οι επιστολές αυτές μας επιτρέπουν να δούμε πώς ο Φλις εξουσιοδοτεί τον Φρόυντ να τολμήσει να αποκρυπτογραφήσει τη σημαίνουσα συνδυαστική (πάντα με τον πατέρα ως όριο, ως φύλακα της δομής), αλλά ταυτόχρονα πώς η υλικότητα της αμφισεξουαλικής συμμετρίας εμποδίζει τον ψυχαναλυτή να αναλάβει πλήρως την κατεύθυνση της θεραπείας και τις εκ-των-υστέρων επιπτώσεις. Πράγματι, η λακανική λογική χρονικότητα συνεπάγεται όχι μόνο μια «εκ των υστέρων» σύλληψη του γεγονότος, αλλά και ότι το εν λόγω γεγονός αποκτά το νόημά του, παράγεται, μόνο από την ίδια την αποκρυπτογράφηση. Όμως, ο Φρόυντ δεν θα παραιτηθεί ποτέ από το να ξετρυπώνει τη συγκεκριμένη πραγματικότητα που οφείλεται στο αρχικό τραύμα, όπως το κάνει με τον Άνθρωπο με τους Λύκους. Αυτό θα άξιζε να επαληθευτεί στη δημόσια διαμάχη με τον Γιουνγκ (και πάλι οι επιστολές), όπου αυτό που στοχεύει είναι η πραγματικότητα της παιδικής σεξουαλικότητας και όχι η φαντασιωσική επινόηση που αναπτύσσεται μέσα στη θεραπεία με αφετηρία αυτήν την πραγματικότητα. Αναγνωρίζω κατά τα άλλα την εμπειρία με τον Φλις, ως αυτό που ο Λακάν αποκαλεί το προπατορικό αμάρτημα της ψυχανάλυσης.

Το μάθημα αυτής της αλληλογραφίας πρέπει να παραμείνει ζωντανό για όλους τους αναλυτές σήμερα, με τον κίνδυνο, αν αγνοηθεί, να χαθούν τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Βλέπε *Le Livre noir de la psychanalyse* (Η μαύρη βίβλος της ψυχανάλυσης), εκδ. Les Arènes, 2005, στο οποίο οι απαρχές του Φρόυντ παραμένουν το βασικό σημείο επίθεσης, θεωρώντας ότι η εγκατάλειψη της θεωρίας της πατρικής αποπλάνησης ισοδυναμούσε με την άρνηση να αναγνωρίσει την ύπαρξη των σεξουαλικών κακοποιήσεων κατά των παιδιών, θέση φυσικά εντελώς παράλογη.

² Φρόυντ Σ., Γράμμα 69 που μετατράπηκε σε 139 σύμφωνα με τη νέα πρόσφατη μετάφραση του συνόλου της αλληλογραφίας, OCF, Παρίσι, εκδ. PUF, σελ. 334.

³ Λακάν Ζ., *Το Σεμινάριο, Βιβλίο II, Το εγώ στη θεωρία του Φρόυντ και στην τεχνική της ψυχανάλυσης*, Παρίσι, εκδ. Seuil, 1978, μαθήματα της 9ης Φεβρουαρίου και κυρίως της 9ης Μαρτίου 1955, για παράδειγμα : «Αυτό είναι λοιπόν που για τον Φρόυντ είναι ο λόγος που πολώνει, οργανώνει ολόκληρη την ύπαρξή του, είναι η συζήτηση που μετράει, είναι μέσα σε αυτόν τον διάλογο που πραγματοποιείται η αυτοανάλυση του Φρόυντ. Είναι από εκεί που ο Φρόυντ γίνεται Φρόυντ και ο λόγος που μιλάμε ακόμα γι' αυτόν σήμερα... αυτός ο ευρύς λόγος προς τον Φλις που στη συνέχεια θα αποτελέσει ολόκληρο το έργο του Φρόυντ. Η συνομιλία του Φρόυντ με τον Φλις, ο θεμελιώδης λόγος, ο οποίος τότε είναι ασυνείδητος, είναι το σημαντικό δυναμικό στοιχείο. [...] Άλλωστε, είναι απλώς δύο μικροί επιστήμονες όπως όλοι οι άλλοι, που ανταλλάσσουν μάλλον τρελές ιδέες.»

⁴ Λακάν Ζ., *Το Σεμινάριο, Βιβλίο II, Το εγώ στη θεωρία του Φρόυντ και στην τεχνική της ψυχανάλυσης*, Παρίσι, εκδ. Seuil, 1978, σελ. 123.

⁵ Η παρατήρηση είναι ακατάλληλη αφού στην πραγματικότητα οι παρατηρήσεις του Φρόυντ μας κάνουν να καταλάβουμε ότι η αυτοανάλυση ως τέτοια τελειώνει με αυτήν την παραδοχή. Την ίδια σημείωση με το ίδιο αποτέλεσμα θα βρούμε στο ημερολόγιο του Φερέντσι σχετικά με την «αμοιβαία» ανάλυσή του, στην οποία ο τελευταίος προσθέτει ότι μια σωστή ανάλυση θα ήταν καλύτερη.

⁶ Γράμμα 147, των νέων γαλλικών εκδόσεων, OCF, Παρίσι, εκδ. PUF, σελ. 357.

⁷ Λακάν Ζ., *Το Σεμινάριο, Βιβλίο II, Το εγώ στη θεωρία του Φρόυντ και στην τεχνική της ψυχανάλυσης*, Παρίσι, εκδ. Seuil, 1978, σελ. 14.

⁸ Την οποία αποκαλούσε ο ίδιος «Congrès» (Συνέδριο, Κογκρέσο αλλά και Συνουσία) όχι δίχως διάθεση λογοπαίγνιου (Witz).

⁹ Σημείωση του μεταφραστή: Εδώ και αρκετούς μήνες ο Φρόυντ είχε ήδη ενδιαφερθεί για τις παιδικές φαντασιώσεις, μελετώντας τη δυναμική τους λειτουργία και αποκτώντας μόνιμες αντιλήψεις στον τομέα αυτό. [...] Πλησίαζε στο Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, όπου ανακάλυψε τις επιθετικές παρορμήσεις του παιδιού εναντίον των γονέων του, χωρίς όμως να έχει ακόμη αρνηθεί την πραγματικότητα της σκηνής αποπλάνησης. Μπορούμε εύκολα να παραδεχτούμε ότι ήταν η αυτοανάλυση του καλοκαιριού που του επέτρεψε να κάνει το αποφασιστικό βήμα της απόρριψης της αποπλάνησης.

¹⁰ Φρόυντ Σ., *Résultats, Idées, problèmes I*, Παρίσι, εκδ. PUF, σελ 117.

¹¹ Φάνηκε ότι ο τύπος της πάθησης, η νευρασθένεια ή η αγχώδης νεύρωση, θα δημιουργούσε μια σταθερή συσχέτιση με το είδος της σεξουαλικής δυσφορίας. Σε τυπικές περιπτώσεις νευρασθένειας, ο αυνανισμός ή οι αλλεπάλληλες εκσπερματίσεις μπορεί να παρατηρούνται τακτικά, ενώ στις αγχώδεις νευρώσεις παράγοντες, όπως, η διακοπή της συνουσίας, η «απουσία σεξουαλικής ικανοποίησης» και άλλες, όπου το κοινό τους στοιχείο φαινόταν να είναι η ανεπαρκής εκφόρτιση της παραγόμενης λίμπιντο. Θα επιστρέψει σε αυτή τη μελέτη αργότερα στο Αναστολή, Σύμπτωμα, Άγχος.

¹² Φρόυντ Σ., (1914), «Συνεισφορά στην ιστορία του ψυχαναλυτικού κινήματος», Πέντε μαθήματα για την ψυχανάλυση, Παρίσι, συλλογή Petite Bibliothèque, εκδ. Payot, 2004, σελ. 16.

¹³ Toinette: Χαρακτήρας του θεατρικού έργου του Μολιέρου «Ο κατά φαντασίαν ασθενής». Η Τουανέτα είναι η υπηρέτρια του Αργκάν και πρόκειται για έναν εξαιρετικά έξυπνο χαρακτήρα. Μέσα από διάφορους διαλόγους με τον αφέντη της, τον Αργκάν, του αντιστέκεται και τον τρελαίνει από θυμό. Ωστόσο, παρά την προφανή αυθάδεια της Τουανέτ προς τον αφέντη της, είναι αφοσιωμένη και πιστή. Είναι μια γυναίκα εμπιστοσύνης, η οποία προσπαθεί επίσης να σώσει την Ανζελίκ από έναν αναγκαστικό γάμο, αλλά είναι επίσης υπεύθυνη για μια στιγμή-κλειδί στην κατάληξη του έργου. Πρόκειται για τη στιγμή που ξεσκεπάζει την απάτη της Μπελίνας με την προσποίηση του θανάτου του Αργκάν. Είναι μια εξαιρετικά ευφυής γυναίκα που έχει καταφέρει να αποκαλύψει τις απάτες της Μπελίνας και τη δολιότητα της.

¹⁴ Βλέπε Porge E., «Vol d'idées? Wilhem Fliess, son plagiat et Freud», ακολουθούμενη από «Pour ma propre cause», του Wilhem Fliess, εκδ. Aubier, Παρίσι, 1994.

¹⁵ Βλ. OCF, σελ. 386.

¹⁶ Όπου και προηγ., σελ. 586.

¹⁷ Όπου και προηγ., σελ. 371.

¹⁸ Φρόυντ Σ., (1923), «Το Εγώ και το Αυτό», Δοκίμια Ψυχανάλυσης, Παρίσι, εκδ. Payot, 1981, σελ. 244.

¹⁹ Η έμφαση στον Φλις ως πλησίον, ως όμοιον, και όχι ως πατέρα αναδεικνύεται πολύ καλά στην ανάπτυξη που κάνει ο Octave Mannoni.

²⁰ Εδώ αναφέρομαι βέβαια στην Μέλανι Κλάιν και τους ακόλουθους της.

Μετάφραση : Νικόλας Ζορμπάς
Επιμέλεια και δεύτερη ανάγνωση : Αλέξανδρος Τζήμας
Αθήνα 5 Ιουλίου 2024